

Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: uvodna diskusija

Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: uvodna diskusija

Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: uvodna diskusija

SADRŽAJ

03_O skupu

04_Participacija u planiranju i prostornom razvoju: bibliografski pregled, Dr Marija Maruna

05_Participacija građana u planiranju razvoja grada: pojmovni i konceptualni okvir, ključne teorije, autori i teme, Dr Danijela Milovanović Rodić

06_Participacija kao aspekt društvenog angažmana u arhitekturi, Arh. Petar Cigić

07_Participacija u kulturi i kulturna politika u radu Stevana Majstorovića (polazne osnove za EPICA-u), Dr Nina Mihaljinac

08_Participacija građana u procesima baštinjenja: genealogija ključnih ideja, Dr Višnja Kisić

09_Imaginarijumi kulturne participacije, Dr Goran Tomka

10_Teorijske pretpostavke, pojmovi i forme participacije u svetu umetnosti nakon 1989 - kratak uvod, Dr Bojana Matejić

11_Dejstva radikalne imaginacije u kolektivnim praksama ili kako definisati participaciju?, Dr Irena Ristić

12_Iščekivanje željenog participativnog upravljanja kroz kritičke refleksije o autonomiji i demokratiji: Participativno upravljanje i savremeni izazovi zajedničkog, Dr Milica Kočović De Santo

14_O projektu

O skupu

Naučni skup Osnajivanje participacije u kulturi i arhitekturi: aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom organizuje se kao prva aktivnost u okviru naučnog projekta EPICA, finansiranog u okviru programa "Ideje" Fonda za nauku RS. Kako EPICA ima veliki broj partnerskih institucija (čak pet) čije je delovanje u različitim naučnim oblastima: menadžment u kulturi i kulturna politika, arhitektura i urbano planiranje, teorija umetnosti, psihologija i ekonomija, kao prvi korak u budućem radu, neophodno je organizovati susret gde će istraživači svojim kolegama približiti pojam i teoriju participacije iz ugla svojih disciplina. Stoga izlaganja predstavljaju osnovne teorijske pretpostavke pojma participacija u naučnim oblastima koje pokriva projekat, a u okviru diskusija govoriće se o različitim metodologijama izučavanja pojma, mogućnostima teorijskog ukrštanja, kao i o potrebi za utemeljenjem zajedničkog istraživačkog okvira.

Dr Marija Maruna, redovni profesor
Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu
marija.maruna@arh.bg.ac.rs

Participacija u planiranju i prostornom razvoju: bibliografski pregled

Cilj ovog istraživanja je da napravi uvid u produkciju naučnih radova na temu participacije u domenu planiranja i prostornog razvoja u Srbiji u poslednjih 20 godina. Ideja je da se kreira bibliografski spisak najznačajnijih izvora putem pretraživanja nacionalnih citatnih i bibliografskih baza kao i repozitorijuma glavnih nacionalnih naučnih institucija u domenu planiranja. Selekcija će biti vršena na osnovu ključnih reči, odn. srodnih termina koji se koriste u domenu planiranja. Selekcijom će biti obuhvaćeni i radovi iz ostalih dodirnih naučnih oblasti koji se bave temom participacije u kontekstu prostornog razvoja. Kroz hronološki prikaz selektovanih izvora, biće moguće pratiti: a) genezu teme participacije u naučnim radovima, b) identifikaciju glavnih autoriteta koji se bave temom participacije, c) identifikaciju institucija u okviru kojih se istražuje tema participacije, d) identifikaciju glavnih oblasti u kojima se tema participacije promišlja i e) glavne istraživačke aspekte kroz koje se posmatra fenomen participacije.

Ključne reči: participacija, učešće građana, javnost, javni uvid, Srbija

Dr Danijela Milovanović Rodić, docent
Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu
danijela@arh.bg.ac.rs

Participacija građana u planiranju razvoja grada: pojmovni i konceptualni okvir, ključne teorije, autori i teme

Cilj izlaganja je predstavljanje konceptualnog polazišta i teorijskih postavki na kojima se zasniva komunikativno-kolaborativna paradigma planiranja razvoja grada. Pojmovi participacija i građanin se povezuju sa pojmovima država, vladavina prava, javna sfera, demokratija, institucije, javni, zajednički i privatni interes, individualne i kolektivne autonomije i inicijative, i tumače u odnosu na koncepte civilnog društva i održivog razvoja na kojima se bazira pravo na, ali i obaveznost obezbeđenja učešća "svih kojih se tiče" u procesima oblikovanja, planiranja i odlučivanja o razvoju grada. Dat je pregled različitih teorija i njihovih uloga u konstrukciji, interpretaciji i upotrebi značenja u okviru paradigme, kao i tema od značaja za dizajn participativnih i kolaborativnih praksi kao što su konflikt, moć, interesi, odnos znanja i vrednosti, institucije i institucionalni aranžmani, kriterijumi za vrednovanje ostvarenih rezultata i kvaliteta procesa. Naglašena je (a) važnost razumevanja da rutinska i šablonizovana primena metodoloških postupaka, metoda i tehnika participacije bez dubljeg razumevanja značenja i filozofije na kojoj su zasnovani dovodi do pseudo-participativnih i pseudo-kolaborativnih procesa, i (b) da isti moraju biti primereni konkretnom prostoru, vremenu, razvojnom, institucionalnom i upravljačkom kontekstu.

Ključne reči: interes, konflikt, moć, dizajn praksi, dizajn institucija, procesni i produktni rezultat

Arh. Petar Cigić, asistent
Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu
petar.cigic@arh.bg.ac.rs

Participacija kao aspekt društvenog angažmana u arhitekturi

U toku poslednje dve decenije interes za društvene i političke dimenzije procesa stvaranja izgrađenog okruženja na specifičan način je povezan sa promišljanjem novih profesionalnih i disciplinarnih modela u teoriji i praksi arhitekture. Za razliku od integracije participativnih procesa u arhitektonsko projektovanje u drugoj polovini dvadesetog veka, koje predstavlja imanentnu kritiku postojećih sistema planiranja i građenja, te traga za sredstvima harmonizacije odnosa između svakodnevnog života i građenje sredine, savremeni interes za participaciju u arhitekturi javlja se u kontekstu radikalno različitog samorazumevanja disciplinarnosti arhitekture distancirane od interdisciplinarnog kompleksa društveno-prostornog planiranja. Stoga je proširivanje spektra direktnih učesnika u procesima istraživanja, zamišljanja, planiranja, projektovanja, izgradnje i upotrebe zgrada i naselja, kao strategija društvenog angažmana arhitekture, ograničenog dometa i često dovodi do kontradiktornih društvenih i političkih posledica. Istraživanje koje će se sprovesti u okviru EPICA projekta nastoji, sa druge strane, da kroz razumevanje participacije kao političkog koncepta koji ukazuje na emancipatorski horizont projekata društvene transformacije ispita moguće načine participacije arhitekture u njima. Poseban fokus rada je na ispitivanju teorijske utemeljenosti hipoteze o mogućem disciplinarnom doprinosu participaciji kao neizostavnoj dimenziji društvene emancipacije kroz tumačenje transdisciplinarnosti u sklopu teorije o proizvodnji prostora filozofa Anrija Lefevra, te implikacije koje ova mogućnost povratno ima na metodologiju istraživanja kroz projekat u arhitekturi.

Ključne reči: istraživanje kroz projekat, transdisciplinarnost, proizvodnja prostora

Dr Nina Mihaljinac, docent
Fakultet dramskih umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu
nina.mihaljinac@fdu.bg.ac.rs

Participacija u kulturi i kulturna politika u radu Stevana Majstorovića (polazne osnove za EPICA-u)

Izlaganje predstavlja definiciju pojmova kultura, pravo na kulturu i kulturna politika u teoriji Stevana Majstorovića, osnivača Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka i jednog od začetnika kulturne politike kao naučnoistraživačke oblasti u Jugoslaviji. Majstorovićeви pojmovi značajni su za temu participacije jer su nastali u periodu razvoja samoupravnog socijalizma u polju kulture u Jugoslaviji, u kojem se težilo uvođenju mehanizama direktnog odlučivanja radnika o finansiranju i upravljanju kulturom. Autorka skreće pažnju na značajnu razliku između definicije pojma i primene participacije u dva različita ekonomska sistema – socijalizmu i neoliberalnom kapitalizmu. U prvom participacija bi značila zajedničko donošenje odluka i upravljanje društvenom svojinom, a u drugom ravnopravno učešće organizacija sva tri sektora u donošenju odluka o kulturi – javnog, civilnog i privatnog. S obzirom na brojne negativne posledice jačanja uloge privatnog sektora u kulturi (npr. komodifikacija, prekarni rad, kontrola sadržaja), period socijalizma u kulturi treba da posluži kao inspiracija za nove modele (samo)organizovanja čijom bi se primenom radilo na prevazilaženju problema koje je donela politička i ekonomska tranzicija.

Ključne reči: participacija u kulturi, pravo na kulturu, kulturna politika, Stevan Majstorović

Participacija građana u procesima baštinjenja: genealogija ključnih ideja`

U toku poslednje dve decenije interes za društvene i političke dimenzije Iako se čini da je „participativni zaokret“ ušao u debate i praxe u oblasti nasleđa su ulaskom u 21.vek, kritike institucionalizovanih i autorizovanih modela baštinjenja, kao i eksperimenti ka iskoracima iz istih traju više od pet decenija. U ovom izlaganju bavim se analitičkim osvrtom na istoriju ključnih ideja i praksi participacije građana u procesima baštinjenja, od 1960ih do danas. Ovakvim osvrtom ukazujem da ne možemo govoriti o participaciji u procesima baštinjenja kao o homogenom, linearnom trendu, već kao o skupovima specifičnih ideoloških i praktičnih koncepata i modela. U izlaganju izdvajam samo-organizovane procese baštinjenja zajednica; kritičke institucionalizovane modele baštinjenja u kojima se nasleđe formuliše kao agonistički prostor susreta zajednica; nove institucionalne modele baštinjenja kroz participaciju zajednica; modela koji podstiču participativni konzumerizam baštinskih sadržaja; kao i one koji zahtevaju pravo na autonomiju i neučešće, tj pravo na bivanje isključenim iz participativnih procesa baštinjenja.

Ključne reči: baštinjenje, učešće zajednica, participativni konzumerizam, pravo na isključivanje

Imaginarijumi kulturne participacije

U ovom izlaganju baviću se trasiranjem ključnih promena i trendova u načinu posmatranja i razumevanja učešća građana i građanki u kulturnom životu, odnosno u kulturnoj participaciji. Pokazaću kako se participacija u poslednjih nekoliko decenija institucionalizovala, politizovala i kodifikovala. U tom procesu je zapravo postalo sve teže “participirati”, odnosno zadovoljiti akademske i profesionalne standarde participacije. Za razliku od prvih pisanja na temu kulturne participacije sredinom XX veka, kada je svaki odlazak u pozorište predstavljao čin kulturne participacije, da bi se neka praksa nazvala participacijom danas, ona mora da bude mnogo svesnija, političnija, aktivnija, produktivnija i slično. Na kraju ću navesti i nekoliko teorija koje nude kritiku tog trenda.

Ključne reči: studije publike, kulturna participacija, institucionalizacija

Teorijske pretpostavke, pojmovi i forme participacije u svetu umetnosti nakon 1989 - kratak uvod

Participacija u svetu umetnosti postaje jedna od ključnih paradigmi savremene internacionalne umetničke produkcije nakon 1989. godine. Ovaj pojam se pojavljuje, kako u literaturi, tako i u različitim oblicima praksi, kao, istovremeno, kritička, transgresivna i subverzivna tendencija savremene umetnosti, kustoskih praksi i, uopšte, kulturnih delovanja unutar sveta umetnosti, i kao politički program vođen najčešće zahtevima (pretežno zapadnih) kulturno-političkih projekata, koji za cilj imaju održivost, osnaživanje demokratskih ljudskih prava, i normiranje vrednosti liberalne demokratije. Cilj ovog izlaganja jeste da predstavi: 1. više problemski teorijski artikulisanih određenja pojma participacije u savremenom svetu umetnosti teoretičara:ki, umetnika:ca, kustosa:kinja, filozofa:kinja, kritičara:ki umetnosti koji se bave poslednjih godina intezivno ovim pitanjem; 2. osnovnu mapu formi i metoda participativnih praksi u kustoskim i umetničkim praksama, odnosno svetu umetnosti, koja može poslužiti kao uvod za dalju razradu i analizu participativnih pristupa u svetu umetnosti. Osnovni problem oko koga se artikuliše ovo izlaganje jeste sadržan u pitanju da li se uopšte može govoriti o participativnoj umetnosti, kao „umetnosti“, s obzirom da se ovakve prakse pretežno usmeravaju ka “konkretizaciji sociotopije samog sveta umetnosti” (J. Rebentisch).

Ključne reči: participativna umetnost, sociotopija sveta umetnosti, forme participacije, post- i para-kustoske prakse, Rebentisch, Kester, Bishop, Burio, Puncer, 1989.

Dejstva radikalne imaginacije u kolektivnim praksama ili kako definisati participaciju?

Kad kažem participacija mislim na kolektivni stvaralački proces, emergentan i zasnovan na dejstvu radikalne imaginacije te usmeren na pretres i proizvodnju kako imaginarnog društvenog značenja, tako i same društvenosti. U ovom izlaganju razjasniću teorijske temelje ponuđene definicije, počev od samog pojma emergencije i dometa Britanskih emergentista, preko Sojerovog koncepta kolaborativne (distributivne) kreativnosti utemeljenog u razvojnoj teoriji Lava Vigotskog, do razumevanja društvene dinamike u svetlu delovanja imanentne socijalne kreativnosti koju Kornelius Kastoriadis označava pojmom radikalna imaginacija. Društvo je u neprekidnom procesu samostvaranja i samodeterminacije, kaže on, a ta moć nastajanja ex nihilo svojstvena je čoveku i analogna društveno imaginarnom, te predstavlja glavnu pokretačku silu unutar društvenih tokova. Opstaje bez uzročnika, mada je uslovljena relacijama, i ishodište ima u dinamičkom polju imaginarnih značenja koje jemči autoinstitucionalnost društva. Participativni stvaralački procesi u opsegu sociokulturnih praksi zavise ali i omogućuju delovanje radikalne imaginacije u onoj meri u kojoj prate principe prefiguracije te borbom za zajedničko temelje alternativni modus društvene reprodukcije. I samo delovanje radikalne imaginacije unutar participativnih procesa može se pratiti na dva nivoa, s jedne strane kroz tokove: a) kolektivne kreativnosti, koji se ogledaju kroz različite vidove umetničkih i sociokulturnih praksi i planski su usmereni na proizvodnju imaginarnih društvenih značenja; s druge strane b) kreiranja kolektiva na osnovu imaginarnih konstrukata usmerenih na proizvodnju same društvenosti, koji se kroz prakse testiraju i menjaju. Dakako, već i samo kreiranje kolektiva zasniva se na prerogativima kolektivne kreativnosti, kao što su i principi prefiguracije i zajedničkog rada tokom kreativnog procesa uslovljeni strukturom i dinamikom kolektiva. Nisu ti tokovi jednosmerni, niti linearni, te upravo procesualnost, inherentna emergenciji i dinamici društveno imaginarnog, jemči otvorenost zajednice spram menjanja, i to u onoj meri u kojoj imaginacija nije svedena na reaktivne mentalne simulacije, već postaje pogon prakse: ispoljavanje određenih relacija, njihovo isprobavanje i testiranje u realnosti, njihovo izrastanje i istovremeno izvođenje, na putu ka novim vidovima kolektiviteta, a možda i kolektivne autonomije.

Ključne reči: radikalna imaginacija, emergencija, kolektivna kreativnost, participativni procesi, prefiguracija, imaginarno društveno značenje

Iščekivanje željenog participativnog upravljanja kroz kritičke refleksije o autonomiji i demokratiji: Participativno upravljanje i savremeni izazovi zajedničkog

Pojam participativnog upravljanja u mom izlaganju će biti pojmovno i teroijski održan kroz konvivialnost, kolektivno i zajedničko stvaralaštvo, pri čemu se upravljanje procesima dešava direktno demokratski sa ciljem uspostavljanja alternativnog društvenog organizovanja i autonomije društva na drugačijim osnovama u odnosu na dominantne određene savremenim ekonomskim modelima i politikama. Samim tim, pored ključnih pojmova konvivialnosti (Ilich), autonomnog društva (Kastoriadis), zajedničkog (Ostrom), datih kao polazna osnova koja će omogućiti istorijsko razumevanje sadašnjeg konteksta “permanentnih kriza”, iz kog proizlazi neophodnost sagledavanja participativnog upravljanja kroz raznovrsne odrast refleksije o autonomiji i demokratiji, koji su od suštinskog značaja za sadašnja i buduća promišljanja o participaciji i participativnom upravljanju. U mom izlaganju participativno upravljanje kao pojam je u funkciji uključivanja zajednice u promišljanje i osnaživanje za praktično uspostavljanje zajedničke direktne participacije i demokratije (komonija) u upravljanju zajedničkim (komonsima) u funkciji zajedničkog i javnog dobra (sfere, interesa, vrednosti). Radikalne sistemske alternative, redizajniranje društvenog organizovanja i alternativni modeli proizvodnje društvenih relacija (konvivialnost, alati za konvivialnost, grassroots prakse, odozdo na gore, “dobar život” (vivir bien, ubuntu), odrast, ekofeminizam, dekomodifikacija, deglobalizacija). U tom smislu, participativno upravljanje određeno autonomijom i (demokratizovanom, reprezentativnom, dubokom, direktnom, inkluzivnom, participativnom, deliberativnom, realnom,) demokratijom. Participativno upravljanje treba da obezbedi transformativne demokratske promene prema vrednostima: društvene i ekološke pravde, individualnih sloboda, kolektivnog odlučivanja, solidarnosti, zajedništva. To znači da je promišljanje o drugačijoj društvenoj organizaciji i reprodukciji, te o autonomiji i demokratiji neminovno revolucionarno, a ne reformističko. Da bi razumeli prethodno, polazimo od konteksta i značenja konvivialnosti (Ilich), i direktne demokratije – kao jedinog prihvatljivog značenja demokratije prema Kastoriadis, ali i mnogih savremenih odrast autora (Lauš, Fotopulos i dr.) kroz čije nalaze je moguće prepoznati Ilich-eve i Kastoriadisove refleksije, i varijacije na temu izazova demokratije i pripisanih prideva koji bi je pomerili prema željenim značenjima. Značaj uzimanja u obzir konvivialnosti i direktne demokratije, kroz prethodna istraživanja, može inspirisati savremene odrast pristupe u traženju strategija i tranziciji prema održivom, uz neophodnost uključivanja koncepta autonomnog društva i direktne demokratije, kao polaznih

sa ciljem ostvarivanja institucionalizacije kolektivnih oblika stvaranja i odlučivanja, uz paralelnu proizvodnju vrednosti u slobodnom društvu, koje ima uslove da svesno, kolektivno i savesno odlučuje o promenama institucija. Kastoriadis smatra da je put prema autonomnom društvu fundamentalno revolucionaran. Revolucija prema njemu podrazumeva brzu i dinamičnu promenu, koja će dovesti do promena starih i stvaranja novih centralno važnih društvenih institucija. Dok Kastoriadis čak ni kao prelazno rešenje ne vidi reformistička rešenja, kroz selektivne autonomne prostore, koji postoje samoorganizovano izvan tvrdo kapitalističke društveno-ekonomske organizacije, Lauš, Fotopulos, i savremeni odrast autori promišljaju i o ovakvoj strategiji “prelaznog rešenja”. Prema tome refleksije od konvivialnosti i dekolonijalizma do odrasta predstavljaju traganje za autonomijom i demokratijom, kakvu želimo da postignemo participativnim upravljanjem u odrast okvirima. Pomenuta prethodna istraživanja omogućavaju dublju diskusiju o participativnom upravljanju koje bi društveno-ekonomsku organizaciju približilo sferi zajedničkog.

Ključne reči: konvivialnost, demokratija, autonomno društvo, zajedničko, participativno upravljanje

O projektu

EPICA želi da osnaži koncept participacije, kako u teoriji, tako i u praksi s idejom da se učini posvećen korak ka razvoju demokratskog i održivog društva i unapređenju kvaliteta života. Polazeći od analize koncepta i teorija participacije u kulturi, urbanom planiranju, upravljanju i ekonomiji, glavni cilj projekta EPICA je da se pronađu alternativna, sistemska rešenja i modeli odlučivanja koji su zasnovani na principima demokratičnosti, pravičnosti, solidarnosti i brige o ljudima i životnoj sredini. Uz podršku Fonda za nauku Republike Srbije, projekat okuplja tim vodećih, međunarodno priznatih istraživača i praktičara u oblasti participacije u kulturi (savremena umetnost i nasleđe), arhitekturi i prostornom planiranju u Srbiji, koji dolaze sa Fakulteta dramskih umetnosti, Arhitektonskog fakulteta, Instituta ekonomskih nauka, Fakulteta sporta i psihologije – Tims i Fakulteta likovnih umetnosti. Tokom tri godine, zajedno i kroz uključivanje brojnih spoljnih saradnika i saradnica, projekat će ponuditi: (1) inovativne i sistemske, empirijski testirane modele i alate za participaciju u kulturi, arhitekturi i urbanom planiranju; (2) relevantne preporuke za javne politike; (3) okvir za novu transdisciplinarnu teoriju participacije, i (4) nove metodološke pristupe istraživanju participacije. Sve aktivnosti doprineće lokalnom ekonomskom i kulturnom razvoju, društvenoj inkluziji i zaštiti životne sredine.

Oснаživanje participacije u kulturi i arhitekturi: uvodna diskusija

Izdavač: Fakultet dramskih umetnosti, Bulevar umetnosti 20, Beograd

Urednik: Milan Đorđević

Tekstovi: Marija Maruna, Danijela Milovanović Rodić, Petar Cigić, Nina Mihaljinac, Irena

Ristić, Goran Tomka, Višnja Kisić, Milica Kočović de Santo, Bojana Matejić

Fotografije: Ljubaznošću UG Stara kao nova i Arhitektonskog fakulteta u Beogradu

Beograd, 2022. god.

Naučni skup je organizovan uz podršku Fonda za nauku Republike Srbije, u okviru projekta "EPICA – Empowering Participation in Culture and Architecture: Activating Public Resources for and with Community" no. 7744648.